

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОСКАРЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ІСПИТІВ ЧЛЕНАМИ ЕКІПАЖІВ

LEGAL GROUNDS FOR APPEALING THE RESULTS OF QUALIFICATION EXAMS BY CREW MEMBERS

Волковинський О.А., аспірант

*Навчально-науковий інститут управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

Статтю присвячено дослідженню порядку, підстав та способів оскарження результатів кваліфікаційних іспитів. Обґрунтовується позиція, відповідно до якої право на оскарження є важливою гарантією забезпечення законності та дотримання прав та інтересів усіх осіб, які складають кваліфікаційні іспити, оскільки проведення кваліфікаційних іспитів забезпечується спеціально уповноваженими суб'єктами, які здійснюють владні повноваження.

Встановлено, що оскарження результатів кваліфікаційних іспитів на міжнародному рівні не регулюється, у зв'язку з чим, визначення способів, порядку, підстав та інших умов оскарження результатів кваліфікаційних іспитів залишається на розсуд держав і встановлюється в їх національному законодавстві. З'ясовано, що у національному законодавстві право на оскарження результатів кваліфікаційних іспитів передбачається на підзаконному рівні в два способи: адміністративний і судовий.

Проаналізовано адміністративне оскарження результатів кваліфікаційних іспитів. Акцентовано увагу на тому, що розгляд скарг здійснюється постійно діючою апеляційною комісією Адміністрації судноплавства у електронному вигляді з використанням електронної системи, що підвищує об'єктивність її розгляду та неможливість втручання інших осіб. Визначено особливості застосування до відносин, що виникають з приводу оскарження результатів кваліфікаційних іспитів положень Закону України «Про адміністративну процедуру». Судове оскарження результатів кваліфікаційних іспитів відбувається після адміністративного оскарження. Обґрунтовано, що спори, які виникають у зв'язку з проведенням кваліфікаційних іспитів та їх результатів є публічно-правовими, а тому мають вирішуватися у порядку адміністративного судочинства.

Обґрунтовано, що впровадження технологій на основі штучного інтелекту у процедуру проведення кваліфікаційних іспитів мінімізує кількість порушень процедури складання кваліфікаційних іспитів та спорів, що виникатимуть з приводу оскарження результатів кваліфікаційних іспитів.

Ключові слова: іспит, кваліфікаційний іспит, кваліфікаційні документи, члені екіпажу, моряк, оскарження, адміністративне оскарження, адміністративна процедура, судове оскарження, штучний інтелект.

The article is devoted to the study of the procedure, grounds and methods of appealing the results of qualification exams. The position is defended, according to which the right to appeal is an important guarantee of ensuring legality and respecting the rights and interests of all persons taking qualification exams, since the conduct of qualification exams is ensured by specially authorized entities that exercise authority.

It has been established that the right to appeal the results of qualification examinations is not regulated by the provisions of relevant international acts, and therefore, the determination of the methods, procedure, grounds and other conditions for appealing the results of qualification examinations remains at the discretion of the states and is established in their national legislation. It has been found that in national legislation the right to appeal the results of qualification examinations is provided for at the subordinate legal level in two ways: administrative and judicial.

The administrative appeal of the results of qualification examinations is described. Attention is drawn to the fact that the consideration of complaints is carried out by the permanent appeal commission of the Shipping Administration in electronic form using an electronic system, which increases the objectivity of its consideration and the impossibility of interference by other persons. The peculiarities of the application of the provisions of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" to relations arising from the appeal of the results of qualification examinations are determined. Judicial appeal of the results of qualification examinations occurs after the administrative appeal. It is substantiated that disputes arising in connection with the conduct of qualification examinations and their results are public law, and therefore must be resolved in administrative proceedings.

It is substantiated that the introduction of technologies based on artificial intelligence into the procedure for conducting qualification examinations minimizes the number of violations of the procedure for passing qualification examinations and disputes that will arise regarding the appeal of the results of qualification examinations.

Key words: examination, qualification examination, qualification documents, crew members, seafarer, appeal, administrative appeal, administrative procedure, judicial appeal, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Забезпечення перевірки відповідності знань членів екіпажів визначеним стандартам компетентностей у системі підготовки, дипломування, підтвердження та підвищення кваліфікації здійснюється за допомогою складання кваліфікаційних іспитів. При цьому, організаційно-процедурні аспекти проведення таких іспитів покладаються на спеціально уповноважених суб'єктів. Крім того, законодавством детально визначається не тільки порядок проведення кваліфікаційних іспитів, а й права та обов'язки осіб, які забезпечують проведення та складання відповідних кваліфікаційних іспитів.

Враховуючи це, забезпечення максимально ефективної реалізації прав осіб, які складають відповідні кваліфікаційні іспити, без встановлення права оскаржувати їх результати неможливо, оскільки саме це право одночасно гарантує захист та відновлення порушених прав особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання пов'язані з оскарженням рішень, дій або без-

діяльності різних суб'єктів на високому рівні розроблені у наці адміністративного права. Серед великої кількості публікацій необхідно відмітити праці В. Авер'янова, О. Андрійко, І. Бойко, В. Бевзенко, Т. Коломоєць, В. Колпакова, Я. Лазура, Д. Лученка, Р. Мельника, О. Миколенка, Я. Рябченко, В. Тимошука, О. Харитонові, А. Школика та ін. Проте, проблематика оскарження у сфері підготовки, дипломування, підтвердження та підвищення кваліфікації членів екіпажів залишається поза увагою досліджень. У зв'язку з цим, метою цієї статті є визначення порядку, підстав та способів оскарження результатів кваліфікаційних іспитів.

Виклад основного матеріалу. Право на оскарження є невід'ємним правом громадян, що гарантовано положеннями Конституції України [1], міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (до прикладу, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від

04.11.1950 [2] та іншими актами чинного законодавства України. У зв'язку з цим, ефективна реалізація зазначеного права вимагає належної правової регламентації не тільки його закріплення як такого у спеціальних законодавчих актах, присвячених регулювання окремих сфер суспільного життя, а й встановленню порядку, підстав та інших вимог, дотримання яких дозволяє відповідному суб'єкту своєчасно захистити та/або відновити свої права. Іншими словами, реалізація права на оскарження потребує законодавчого встановлення процесуально-процедурної форми здійснення.

Відповідно до традиційного підходу в науці адміністративного права оскарження у залежності від способу здійснення поділяється на два основні види – адміністративне і судове. Як слушно відзначає Д. Лученко адміністративне і судове оскарження у найбільш загальному вигляді розрізняються за суб'єктами розгляду скарг, процесуальною формою оскарження і принципами організації відповідних процедур оскарження [3, с. 156]. Виділяють й інші підстави для розмежування адміністративного і судового оскарження, зокрема строк звернення (адміністративне оскарження – як правило встановлюється незначний строк, протягом якого може бути застосовано, а судове – більш тривалий строк звернення до суду), складність (адміністративне – вважається спрощеним, а судове – ускладненим суворими процесуальними вимогами), строк розгляду (адміністративне – вважається більш швидким, а судове – вимагає більшого часу), платність (адміністративне є безоплатним, а судове – оплатним, оскільки вимагає сплати судового збору) тощо. Існування усіх цих відмінностей між адміністративним та судовим оскарженням не заперечує їх взаємозв'язку, що виявляється, по-перше, у тому, що і адміністративне, і судове оскарження виступають формою реалізації права на оскарження, та, по-друге, законодавчо визначеній послідовності, що допускає спочатку звернення до адміністративного оскарження, а потім до судового оскарження або одразу до судового оскарження, що виключає подальше адміністративне оскарження.

Не є виключенням і сфера підготовки, дипломування, підтвердження та підвищення кваліфікації членів екіпажів, в якій забезпечення права на оскарження, як адміністративного, так і судового, є важливою гарантією забезпечення законності та додержання прав та інтересів усіх зацікавлених суб'єктів. Це пояснюється, насамперед тим, що проведення кваліфікаційних іспитів забезпечується спеціально уповноваженими суб'єктами, а тому потенційно можуть порушуватися права та інтереси приватних суб'єктів, оскільки мають більше можливостей для цього. Крім того, під час кваліфікаційних іспитів, як будь-яких інших іспитів, є можуть порушуватись права осіб, які їх складають, а також порушуватись порядок їх складання, що може вплинути на їх результат.

З урахуванням цього, слід визначити положення профільного законодавства, яким передбачено право на оскарження результатів кваліфікаційних іспитів.

Розпочати слід з Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 р. [4] (далі – Конвенція ПДНВ), до якої Україна приєдналась відповідно до Закону України від 01.11.1996 № 464/96-ВР [5], яка є ключовим міжнародним документом, що передбачає мінімальні кваліфікаційні вимоги до членів екіпажів та встановлює перелік кваліфікаційних документів, що підтверджують відповідність їм. Разом з цим, процедурних питань проведення кваліфікаційних іспитів, у тому числі оскарження їх результатів особами, якими їх було складено, положеннями Конвенції ПДНВ не встановлено. Манільські поправки до додатка до Конвенції ПДНВ [6] також не містять положень, якими б визначались вимоги щодо оскарження результатів кваліфікаційних іспитів. Про оскарження йдеться лише у п. 9 розділу А-1/9 у контексті оскарження результатів медичного огляду та відпо-

відності вимог до стану здоров'я, зокрема встановлення обмежень працездатності, зокрема щодо часу, характеру роботи чи району плавання судна.

Аналогічним чином відсутні положення щодо оскарження результатів кваліфікаційних іспитів і у положеннях Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації персоналу риболовних суден та несення вахти 1995 р. [7], до якої Україна приєдналась відповідно до Закону України від 17.01.2002 № 2993-III [8].

У зв'язку з цим, зважаючи на неврегульованість питання оскарження результатів кваліфікаційних іспитів, слід констатувати, що визначення способів, порядку, підстав та інших умов оскарження результатів кваліфікаційних іспитів залишається на розсуд держав і встановлюється в їх національному законодавстві.

На законодавчому рівні, зокрема у положення Кодексу торговельного мореплавства України [9] та Закон України «Про внутрішній водний транспорт» [10], право на оскарження результатів кваліфікаційних іспитів не врегульовано. У свою чергу, відповідні положення, які гарантують можливість оскарження результатів кваліфікаційних іспитів містяться у профільних підзаконних актах, а саме Положенні про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1499 про «Деякі питання присвоєння звань особам командного складу морських суден» [11] (далі – Постанова № 1499) та Положенні про присвоєння та підтвердження кваліфікації членів екіпажів суден внутрішнього плавання, затверджене наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 29.03.2024 № 265 [12] (далі – Наказ № 265).

З урахуванням цього, охарактеризуємо адміністративне і судове оскарження результатів кваліфікаційних іспитів.

Адміністративне оскарження. У Постанові № 1499 та Наказі № 265 передбачається можливість оскарження в адміністративному порядку процедури проведення комп'ютерного іспиту, протягом тридцяти календарних днів з дня проведення комп'ютерного іспиту (п. 113 Постанови № 1499 та п. 1 розділу XII Наказу № 265) [11, 12].

У контексті адміністративного оскарження неможливо не звернути увагу на Закон України «Про адміністративну процедуру» [13], який був прийнятий 17.02.2022, а набрав чинності 15.12.2023. В першу чергу слід визначитись із поширенням сфері дії зазначеного Закону на відносини, що виникають під час складання кваліфікаційних іспитів та оскарження їх результатів, оскільки цей законодавчий акт є ключовим/загальним законом, що визначає повноваження адміністративних органів процедурного характеру, і спосіб реалізації повноважень органів публічної адміністрації [14, с. 44], тобто первісно ним охоплюється максимальна кількість відносин, у яких реалізуються «функції публічної адміністрації».

Аналіз положень ч. 2 ст. 1 Закону України «Про адміністративну процедуру», у якій визначено відносини, на які не поширюється дія цього Закону, вказує на те, що до відносин, що виникають під час складання кваліфікаційних іспитів, положення Закону України «Про адміністративну процедуру» мають застосовуватись. Підтверджується це твердження тим, що постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 1000 [15] було внесено зміни до Постанови № 1499 в частині доповнення нормами про необхідність врахування положень Закону України «Про адміністративну процедуру», а Положення № 265, у зв'язку з тим, що розроблялось та було прийнято вже під час дії Закону України «Про адміністративну процедуру», у своєму тексті міститься відповідні посилання на норми зазначеного Закону.

Крім того, слід звернути увагу на положення ч. 2 ст. 3 Закону України «Про адміністративну проце-

дуру», у якому передбачено, що законом можуть бути встановлені особливості адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ (наприклад, проведення кваліфікаційних іспитів), але такі особливості повинні відповідати принципам адміністративної процедури, визначеним цим Законом [13]. Отже, під час адміністративного оскарження результатів кваліфікаційних іспитів доцільно керуватись принципами адміністративної процедури, що передбачені положеннями ст. ст. 4-18 Закону України «Про адміністративну процедуру».

Примітно, що скарга може бути подана як у електронній, так і у паперовій формі, але у будь-якому разі вноситься до електронної системи та розглядається виключно з використанням такої електронної системи, що вочевидь підвищує об'єктивність її розгляду та неможливість втручання інших осіб.

Розгляд скарг здійснюється постійно діючою апеляційною комісією Державної служби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України (Адміністрації судноплавства), до складу якою входять не тільки посадові особи Адміністрації судноплавства, а й наприклад члени громадської ради при Адміністрації судноплавства з правом дорадчого голосу. Це має сприяти об'єктивному та неупередженому розгляду скарг та ефективному захисту приватних осіб, але надання членам громадської ради при Адміністрації лише права дорадчого голосу не здатне належним чином забезпечувати захист та відновлення прав моряків.

Під час розгляду скарги апеляційна комісія головним чином встановлює дотримання процедури проведення комп'ютерного іспиту та приймає шляхом відкритого поіменного голосування одне з таких рішень: про задоволення скарги; про відмову в задоволенні скарги; про залишення скарги без розгляду (за заявою моряка) (абз. 2 п. 119 Постанови № 1499, абз. 19-21 Наказу № 265 [11, 12]). При цьому, уточняється, що у разі задоволення скарги моряка стосовно результатів комп'ютерного іспиту протягом двох робочих днів оформлюється новий сертифікат про результати комп'ютерного іспиту, який автоматично завантажується в електронній формі до електронної системи (абз. 2 п. 120 Постанови № 1499, абз. 27 Наказу № 265 [11, 12]).

Судове оскарження. Відповідно до п. 122 Постанови № 1499 у разі незадоволення моряка результатами розгляду скарги апеляційною комісією питання може бути оскаржене моряком у суді в установленому законодавством порядку [11]. Повністю аналогічне за змістом положення міститься і у абз. 31 п. 2 розділу XII Наказу № 265 [12]. При цьому, у наведеному положенні відсутнє уточнення щодо виду судочинства, у якому може оскаржуватись моряком результати кваліфікаційного іспиту, а вживається звичайне відсилальне положення. З урахуванням цього, судове оскарження результатів кваліфікаційних іспитів здійснюється у загальному порядку, встановленого для відповідного виду судочинства.

Аналіз суб'єктного складу та характеру відносин, що виникають під час складання кваліфікаційних іспитів, свідчить про те, що спори, які стосуються їх проведення та результатів є публічно-правовими, а тому мають вирішуватись у порядку адміністративного судочинства, що визначається положеннями Кодексу адміністративного судочинства України [16] (далі – КАС України). По-перше, забезпечення організації та проведення кваліфікаційних іспитів покладається на Адміністрацію судноплавства, яка є суб'єктом владних повноважень у розумінні положень п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України [16], та утворенням нею спеціальним суб'єктом, зокрема державною кваліфікаційною комісією, яка також підпадає під визначення суб'єкта владних повноважень. По-друге, у відносинах, що виникають під час складання кваліфікаційних іспитів Адміністрація

судноплавства та утворена нею державна кваліфікаційна комісія здійснюють публічно-владні управлінські функції на підставі законодавства.

Охарактеризувавши адміністративне і судове оскарження результатів кваліфікаційних іспитів необхідно визначитись із послідовністю визначених способів оскарження. Вирішення цього питання є важливим з огляду на те, що відповідно до положень п. 4 ч. 4 ст. 169 КАС України позовна заява повертається позивачеві, якщо позивач не надав доказів звернення до відповідача для досудового врегулювання спору у випадках, в яких законом визначено обов'язковість досудового врегулювання [16].

На перший погляд адміністративне і судове оскарження є альтернативними способами оскарження результатів кваліфікаційних іспитів. Але, дослівне тлумачення положень п. 122 Постанови № 1499 та абз. 31 п. 2 розділу XII Наказу № 265 [11, 12] вказує на те, що адміністративне оскарження є обов'язковим, оскільки у суді може бути оскаржене питання лише після розгляду скарги апеляційною комісією. У певній мірі підтвердження висновку щодо обов'язковості звернення до адміністративного оскарження і тільки потім судового оскарження є відсутність у Постанові № 1499 та у Наказі № 265 норм, які б визначали правові наслідки у разі одночасного застосування і адміністративного, і судового способів оскарження. Слід зазначити, що у випадку коли адміністративне оскарження є не обов'язковим і особа на власний розсуд може одразу звертатися до суду передбачаються запобіжники для одночасного оскарження і в адміністративному, і в судовому порядку. Наприклад, у ч. 10 ст. 263 Митного кодексу України передбачено, що у разі якщо рішення, дії або бездіяльність митного органу одночасно оскаржуються до митного органу вищого рівня та до суду і суд відкриває провадження у справі, розгляд скарги митним органом вищого рівня припиняється.

Наостанок необхідно зазначити, що у відповідності до положень чинного законодавства оскарження результатів кваліфікаційних іспитів здійснюється з підстав порушення процедури проведення кваліфікаційних іспитів. З огляду на це, є очевидним, що мінімізація або взагалі унеможливлення допущення процедурних порушень під час проведення кваліфікаційних іспитів безпосередньо позначиться на статистичних даних кількості справ, що розглядаються за скаргами або позовними заявами апеляційною комісією Адміністрації судноплавства та адміністративними судами.

Досягати цього видається можливим за допомогою максимального впровадження технологій на основі штучного інтелекту у процедуру проведення кваліфікаційних іспитів, оскільки лише таким чином вдасться усунути людський фактор та суб'єктивний вплив на процедуру складання кваліфікаційних іспитів, якими, зазвичай, і зумовлюється більшість порушень. У такому випадку усі суперечки та спори, що можуть виникати під час проведення кваліфікаційних іспитів, будуть пояснюватись технічними алгоритмами та звітами, втрутитись у які буде неможливо.

Висновки. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що право на оскарження є важливою гарантією забезпечення законності та додержання прав та інтересів усіх осіб, які складають кваліфікаційні іспити, оскільки проведення кваліфікаційних іспитів забезпечується спеціально уповноваженими суб'єктами, які здійснюють владні повноваження.

Встановлено, що право на оскарження результатів кваліфікаційних іспитів положеннями профільних міжнародних актів не регулюється, у зв'язку з чим, визначення способів, порядку, підстав та інших умов оскарження результатів кваліфікаційних іспитів залишається на розсуд держав і встановлюється в їх національному законодавстві. Необхідно зазначити, що у національному законо-

давстві право на оскарження результатів кваліфікаційних іспитів передбачається на підзаконному рівні у двох способах: адміністративному і судовому.

Таким чином, надаючи аналізуючи адміністративне оскарження результатів кваліфікаційних іспитів, акцентовано увагу на тому, що розгляд скарг здійснюється постійно діючою апеляційною комісією Адміністрації судноплавства у електронному вигляді з використанням електронної системи, що підвищує об'єктивність її розгляду та неможливість втручання інших осіб. Визначено особливості застосування до відносин, що виникають з приводу оскарження результатів кваліфікаційних іспитів

положень Закону України «Про адміністративну процедуру». Судове оскарження результатів кваліфікаційних іспитів відбувається після адміністративного оскарження і спори, які виникають у зв'язку з проведенні кваліфікаційних іспитів та їх результатів є публічно-правовими, а тому мають вирішуватися у порядку адміністративного судочинства.

Вважаємо, що впровадження технологій на основі штучного інтелекту у процедуру проведення кваліфікаційних іспитів мінімізує кількість порушень процедури складання кваліфікаційних іспитів та спорів, що виникатимуть з приводу оскарження результатів кваліфікаційних іспитів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 15.04.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 15.04.2025).
3. Лученко Д.В. Про види оскарження рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень в адміністративному праві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. пр. Харків: Право. 2012. № 1 (8). С. 154-164. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1895> (дата звернення 15.04.2025).
4. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року від 07.07.1978. Дата оновлення: 25.06.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text (дата звернення 15.04.2025).
5. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року: Закон України від 01.11.1996 № 464/96-ВР. Дата оновлення: 01.11.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.04.2025).
6. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 року (Резолюція 1 Конференції Сторін Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року) від 25.06.2010. Дата оновлення: 25.06.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052#top (дата звернення 15.04.2025).
7. Міжнародна конвенція про стандарти підготовки, сертифікації персоналу риболовних суден та несення вахти 1995 року від 07.07.1995. Дата оновлення: 17.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_707#top (дата звернення 15.04.2025).
8. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації персоналу риболовних суден та несення вахти 1995 року: Закон України від 17.01.2002 № 2993-III. Дата оновлення: 17.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2993-14#Text> (дата звернення 15.04.2025).
9. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 15.04.2025).
10. Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 03.12.2020 № 1054-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#top> (дата звернення 15.04.2025).
11. Деякі питання присвоєння звань особам командного складу морських суден: постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1499. Дата оновлення: 13.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.04.2025).
12. Про затвердження Положення про присвоєння та підтвердження кваліфікації членів екіпажів суден внутрішнього плавання: наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 29.03.2024 № 265. Дата оновлення: 29.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0657-24#Text> (дата звернення 15.04.2025).
13. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#top> (дата звернення 15.04.2025).
14. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О.Ф., Бевзенко В.М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В.П. Київ, 2023 545 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74413.pdf> (дата звернення 01.03.2025).
15. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460 і від 30 грудня 2022 р. № 1499: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 1000. Дата оновлення: 30.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.04.2025).
16. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення: 09.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#top> (дата звернення 15.04.2025).